

125/8

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

~~_____~~
Oth. Hurry home

[illegible][illegible]

Verweile doch, du bist so schön! (angenehm)
Es kann die Spur von meinem Gedentagen
Nicht zu Boden untergehen!

само случај, па ма како интересантан, и мора постати истина. „Вео поезије из руке истине“, Гетеова је реч. Те истине је нарочито тешко срести у доживљајима чисто унутрашњим, јер је ту песник и субјект и објект, и стоји стална игра свођења објекта на субјект и субјекта на објект. Отуда је један од најстаријих, увек поново предузимањих проблема Гетеових био Гете сам. Гете са своја два бића, универзалним и личним; Гете са своје две природе, усамљеничком и друштвеном, топлом и хладном, активном и сањалачком. При чему за та два бића, или за те две природе, важи, парафразирана, ванредна реч Манцонијева о једном случају у роману: да је универзално биће у Гетеу било можда још јаче него лично, а лично можда још јаче него универзално.

Кроз многа своја дела, драмска нарочито, радио је Гете Гетеа, аналитички и синтетички, с тежњом да га позна, с тежњом да га спасе. Обично би кроз две главне фигуре драме оличавао своје двојство: Фауст и Мефисто, Тасо и Антоније. А често је и у више од два лица стављао појединачне појаве и дејствовања својих двеју природа. Може се, са сасвим мало претеривања, рећи: сва лица у драми, мушка и женска, све је то Гете. Отуда су Гетеове драме лишене свега спољашње драмског; колико има акције, она је ~~та~~ таква кроз какву ће унутрашњи доживљаји ^{наћи} изрази. Нема у тим драмама хероја, нема апстрактно моралних снага. Нема драмског треска ни помпе. Гетеови пети чиновни, то су стања, душевна и мирна; то је мирно отуђење вишег бића у човеку од нижег.

У младости ~~својој~~ док је још било више буне него савлађивања ~~у њему~~ Гете је учинио покушај да ~~се~~ сабије у једну личност драме, да се кроз њу определи за надмоћ једне од две природе у себи. Ту драму је радио младић Гете кад му је било двадесет и три године, а назвао ју је *Прометеј*, по титану Прометеју. Гете је у то време врио и кувао, ~~и~~ нагонима својим, ~~и~~ идејама, и речма за уметнички израз. У многим белешкама његових савременика читамо да је млади песник у то доба чинио понекад утисак махнитог човека, а свакако био силан као природин елемент. Такав Гете је свога Прометеја замислио као титана најохолије самосвести. У таквог Прометеја се увукао Гете са убеђењем и осећањем: да је човек мера свега. Човекова стремљења, његова непрекидна активност нарочито, његова титанска воља: хоћу! нећу! — то је последња реч. Не постоји питање односа према силама одгоре, не по-

стоји питање хармоније са космосом. Човек радник и творац на земљи, нема да се осврће на богове.

Кроз страсну поезију те своје драмске песме Гете се ругао боговима што ништа не раде, што нема у њих правог хтења; и ружио их што не врше своје дужности према људима. Одмах у почетку драмског спева Прометеј изазива, поручује „им“, боговима, по Минерви: „Нећу! реци им; кратко и јасно: нећу!“ Та анархистичка самосвест долази до још жешћег израза у познатим редовима из оде *Прометееј*; (део недовршене драме). То су речи потпуног бунтовништва према боговима укупно, и појединачно према Зевсу:

Ја шебе да шћујем? Зашћо?

*Зар ме није сковало човеком
Свемоћно време
И вечни удес,
Госћодари и моји и швоји?*

*Ево ме иде седим, сћварам људе
По својој слици,
Род мени раван,
Да шрћи, да шлаче,
Да ужива и да се радује,
И да се не осврће на шебе,
Као ни ја!**

У то време је Гете стварао, замишљао и уобличавао, са снагом једног силног дрвета које тера одједаред на хиљадама места, јер му корен сиса земљу-мајку онолико дубоко и широко колико хоће. Па ипак је драма *Прометееј* остала недовршена. Да ли за то што је Гете ~~ударно~~ у безизлазно? Није вероватно; излаза је могло бити бар толико колико за још два три чина драме треба да буде. Јер, Прометеј, иако бунтовник против богова, није бунтовник против света, он ~~није~~ ^{не удара} ~~није~~ по природи и законима, нити расчовечава људе и себе. Он, напротив, хоће да ради и ствара; воли земљу; поносан је и срећан са свега што има на земљи, иако зна за велике снаге на небу. Било је дакле из чега да се драма даље развија. Отиснуо ју је Гете можда зато што ~~она~~ ретко бујна импулсивност са којом ју је почео радити, није могла потрајати. Или, што је можда још вероватније, спазио је Гете убрзо да његов Прометеј показује, ипак, разбор за обадве стране: критика и побуна против неба,

Зашћо

* Из збирке лирских песама Гетеових, у преводу Г. В. Живојиновића.

X набави, као још некако из савесног људског јуриша:
Визар, Солар, Мурман,

а љубав за живот на земљи, али са знањем: да тај живот није друго до једна појава оних горњих сила. Драма би дакле пре или после одала знаке да ће постати оно што ће бити позније драме Гетеове, а то Гете у оно време није желео.

Драма није довршена ~~никуда~~, али Прометеј је остао у Гетеу, остао да с њим заједно зре, мисли и ради, и влада. Нарочито ово последње. Кроз чудесне, од саме светлости и нестраха саздане очи Гетеове, више је гледао и заповедао титан Прометеј него доктор Фауст. Неко је у некој књизи — у неком путопису из Шпаније — казао ванредне речи о Веласкесу, гениалном сликару, који је одједаред постављен за маршала: Филип IV није га поставио за маршала да га награди, него зато што се бојао његових очију. Чини нам се да се ово од речи до речи може применити на Гетеа и Карл-Августа и целу Немачку: од страха од прометејских очију Гетеових учинише га владарем и олимпијцем.

Прометеј у Гетеу (је с њим) заједно старио и седио, постајао све мекши према свету и боговима, а све тврђи према себи самом. Кад је Гете напунио шездесет и још коју, у време кад се видео опорављен пошто је лежао на смрт болестан, у време кад се одморио од тешког односа са Шилером — стао је једног дана очи у очи са некада младим, а сада, после четрдесет година, старим Прометејем, и узео да опет пише драмски спев, али сада не о Прометеју, него око Прометеја. Тај Прометеј сада није ни сам, ни један, ни махнито самосвестан; он има брата који је сушта његова противност, али који му је рођени брат. Није тај Прометеј сада ни ~~негдашњи~~ титан над свим титанима; па се зато драмски спев и не зове његовим именом, него именом једним које је веза за оба брата, и за све људе, ~~чији~~ је Прометеј отац, *свих људи*.

Првобитно се драмски спев звао *Пандорин** *повраћац*, с тим да читаоца спреми од прве речи за главни смисао алегорije у песми, то јест: израз песникове вере да се кроз уметност и науку, ~~и~~ два највиша домета гениалних људи, ~~и~~ Пандора увек поново враћа на земљу, а с њом идеали и лепота, а с овима спасење људског рода. ~~и~~ Гете је касније променио наслов спеву, и назвао га просто *Пандора*.

Као што у свему што је Гете писао има доживљеног, тако и у *Пандори*. Обично се спомиње само ~~ватра која је настала~~ *доживљена*

* Пандора је, у грчком миту, оличење оне која је добила све дарове; она је и симбол лепоте и идеала човечанских.

Тим јест, ерота, али оног Пандоровског, који ће одесати у
висок прелудант.

од сусрета старог Гетеа са младом Мином Херцлиб. Једне ве-
чери, у Јени, у кући књижара Фромана, ~~које је вечери~~ свирала је
и певала лепа усвојеница Фроманових, осамнаестогодишња Мина.
Стари Гете се врло узбудио. Лепота и младост пробудише у
њему брата Прометејева, Епиметеја, то јест чежњу за сновима
и красотом. Учинио се Гетеу те вечери да већ поодавно живи
у њему уз Прометеја и Прометејев чудни брат; да он, Гете,
гаји нежне осећаје за ту Мину већ годинама, од дана кад ју је
први пут видео, и да су се ти осећаји сад одали и појачали.
Као толико пута у сличним случајевима, Гете је решио да пре-
сече мукe и опасности, решио да бежи од Фроманових и из
Јене. За неких двадесетак дана затим, дакле за двадесетак дана
кидања и одрицања кроз емоције и лепе замисли, написао је
Гете оно што и колико има од дивног фрагмента Пандора, и
написао је још и низ сонета, и започео роман.

Наравно да је у свему томе Мина Херцлиб само једна
мала ватрица и илузија. Отуда ми мислимо ~~и обзиром на~~
~~Пандору, о којој је овде реч~~ да су тај спев спремале године,
и многе ватре и искуства. Сем другог и многог, сигурно и осе-
ћање Гетеово да оног младачког Прометеја треба на неки на-
чин довршити. ~~А~~ сигурно и сећање на један нарочито важан и
светао доживљај, када се Пандора вратила ~~баци~~ Гетеу, да га
кроз уметност спасе. Било је то онда кад се Гете, осетив да се
његово гениално биће зарива беспомоћно у сув песак, кад се
у дванаести час отргао с ланца гђе фон Штајн, и отпутовао у
Италију на дуже време. Писао је тада Гете о повратку Пандоре
овим речима: „У овој самоћи од годину и по дана, нашао сам
опет себе; како се нашао? као уметник“.

Два рођена брата, Прометеј и Епиметеј, две главне лично-
сти у алегоричном спеву Пандоре, то су две половине Гетеове
душе, или две његове душе, како је он сам говорио. Про-
метеј је и сада, као и некада, представник делања, ~~и~~ свако-
врсног и свакодневног, с тим да је свака активност предрад за
стварање и уметност, и с тим да се сав карактер и вредност
човека откривају најбоље у току и методи делања. Док разбу-
та ковачку ватру, Прометеј говори:

Букџиње ѿламен, јушром ѿре звезда,
— — — — — објављује
Дан још ѿре дана.

Епиметеј не ради; он чезне за стварима које су вечно благо
духа; он је сањалица. Њему су у младости богови послали

А Ерот је велика ватра и моћ.

Prin cina otuina, a ogne otuina. Dargot op Ennetetot, Teat
 je cundrucao daturca, ~~gocuracota~~ gocuracota a mperetny
 durca ototy: op je ototy mperetny y ototy ietate pa-
 cunat. Nen je kude Ennetetot opunt ototy:
 Hyman op ne, gam cy nu Dargot
 a mperetny je caga ietate mperetny

лених. Пандора ^{ни} да сиђе и донесе чувену Пандорину кутију са даровима људству. Из кутије ће изаћи фигуре науке и уметности, оно ~~кроз~~ ^{чију} снагу се човек чисти и спасава. Најзад Пандора, са подмлађеним Епиметејем, дићи ~~ће се~~ у небо. Прометеј остаје на земљи, али ~~њему~~, који је у време кад је Гетеу било четрдесет година мање говорио о боговима са презиром а о људима са охолошћу, ~~њему~~ је Гете сада предвидео један монолог пун мира и скепсе, мушког одрицања пред варљивошћу онога што људи стварају. У почетку драмског пева, Прометеј је славио ватру своје буктиње која светли пре небесне зоре; а међу последњим редовима ~~довршеног текста~~ налази се монолог Еоне, богиње зоре, њене опроштајне речи Прометеју, познати и чувени стихови које је сам Гете толико ценио да је њима запечатио последњу свеску својих дела сабраних у четрдесет томова:

Збогом осјај, оче људи! А зајамши:
 Шта да се жели, знаће ви доле;
 шта ће се даши, знају они горе.
 С великим поочињете ви, шиишани; али водиши
 ка вечно добром, вечно лејом,
 Дело је богова. Њима осјава'ше да воде.

Стари Прометеј дакле није више оно што је био млади Прометеј. Али стари и млади Прометеј нису зато два Прометеја. Од савладаних и транспонованих снага младог Прометеја организоване су универсалне енергије старог Прометеја. Нека се нико не превари: није млади Прометеј био идеалист, него је стари Прометеј то. Савладавши бунтовника против виших сила и лакомисленог преценитеља свега земаљског; извршивши *destructio destructio*, ~~и~~ стари Прометеј (је спремио) победу Пандорину, спасење људи кроз идеале и лепоту. Други Прометеј није одрицање првог, него уметничка његова оплемењеност, Универсално биће се откинуло од „штофа“ живота; место личности, створен је симболичан тип. Све што би надчовек и сила у младом Прометеју морали у катастрофи изгубити, то је стари Прометеј дигао у идеал с помоћу „благог осећања одрицања“. То осећање је симбол за прави однос човека према недокучним вишим силама, сваког човека, ма се тај човек звао и Прометеј или Гете.

Стари Гете је постао једна од најсилнијих свести ~~за ова~~ времена ~~откад је људи~~. А стари Прометеј, некадашњи отимач ватре, постао је рођак јасне светлости. Који размак, који пут

Претварање, овај висок и реалитет Гете са боговима
 људи и ради.

у висине, од времена кад је млади Прометеј поручивао боговима смешну и неразумљиву за космичне силе реч: нећу! — па до времена кад је Прометеј у Гетеу нашао прави однос према небу, и казао га у речма, скупим колико је скупо и прометејство: „Даде ми се да гледам тајанствену јасну светлост као највишу енергију, вечну, јединствену, нераздељиву“. X

Младом Прометеју су богови били непријатељи; старом су били пријатељи. Ниједан човек, ниједан титан, није савладао божанско. А ако се бацио у борбу, божанско је савладао њега.

Исидора Секулић

X Највиши домет ероса, онај ђ —
наполеон ираклизам који осетљив прометео-
ски дукхови: Класик, Теме. Срећом ишоди,
и већом је у атом реду са доом Авајана
душе која је познала највише вкупне
преобраћања: ~~Буде таке бескрупе ишоди~~

Буде таке бескрупе ишоди
и редених веху армокију